

GRADA

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu
historiju

Broj 43, godina XXII
maj, 2017. [str. 93-104]

© Monos 2017

Listajući ratnu bilježnicu: prizori iz ratne bolnice u Sokolu prvih dana agresije na Bosnu i Hercegovinu

Faruk Delić

U prilogu autor iz svoje ratne bilježnice prenosi neke interesantne detalje iz Ratne bolnice u Sokolu kod Gračanice, koja je upravo i profunkcionisala u drugoj polovini maja 1992. godine, a u dramatičnim danima žestokih granatiranja Gračanice i borbi oko četničkog uporišta Lendići (od 23. – 25. maja) zbrinula i spasila život mnogim ranjenicima, kako civilima, tako i pripadnicima jedinica Teritorijalne odbrane. Autor donosi i spisak prvih ranjenika kao i imena prvih ljekara i drugog medicinskog osoblja Bolnice.

Ključne riječi: Ratna bolnica Soko, Gračanica, ranjenici, Lendići

Značajni datumi iz bliske prošlosti naše opštine i grada danas se obilježavaju na dostojanstven način, uz sjećanje na vrijeme i ljude – sudionike, posebno one koji uzidaše svoje živote za slobodu Bosne i Hercegovine. Obilježavajući te datume, prisjećamo se i prvih velikih napada na Gračanicu i okolna mjesta. Jedan od navedenih datuma je i 25. maj, dan koji je upamćen kao datum najžešćeg granatiranja Gračanice, ali i pokušaja njenog osvajanja – posebno sa zapadne strane, od Lendića, kao i sa juga, od Ozrena.

Tih prvih dana agresije nalazio sam se na dužnosti u Opštinskom štabu Teritorijalne odbrane Republike Bosne i Hercegovine (OpŠTO), u svojstvu referenta za opšte poslove. Pošto se komanda OpŠTO nalazila, zajedno

sa ratnom bolnicom, odnosno sanitetskom bazom, u Sokolu, u prostorijama osnovne škole – pored mojih vojnih poslova, u trenucima donošenja ranjenih, pomagao sam koliko sam mogao i znao. Tada sam počeo, za sebe, zapisivati događaje, bez namjere da vodim neki dnevnik. Moje zabilješke pisane su i na osnovu telefonskih, kurirskih i drugih dojava sa područja cijele opštine. Svi moji zapisi nastali u tim danima kasnije će pomoći u formiranju vojne dokumentacije Komande stana Štaba TO i biti korišteni u različite svrhe.

Danas, punih 25 godina od tih prvih dana agresije na Bosnu i Hercegovinu i slobodne dijelove opštine Gračanice, poslužili su i za ovo kratko prisjećanje.

* * *

Prvo veće granatiranje, odnosno prvi veći agresorski napad ili pokušaj napada na Gračanicu desio se 23. maja, 1992. godine – u subotu, u poslijepodnevnim satima.

Tog 23. maja dovezeni su kao ranjenici u Ratnu bolnicu:

HADŽIĆ S. NEDIM r. 1971., pripadnik TO – Ritašići; ranjen u Gaju u leđa, gelerom granate;

GUŠO H. AMIR r. 1950 – civil, ranjen u ruku, gelerom granate, kod Osnovne škole “M. T. Učo” (danas Druga osnovna škola);

GUŠO A. MERSIJA r. 1957. – civil, ranjena u nogu, gelerom granate, kod Osnovne škole “M. T. Učo”;

IMAMOVIĆ M. MUHAREM r. 1964., ranjen u obje noge gelerima granate, kod Doma Dobrovoljnog vatrogasnog društva u Gračanici;

TUHOLJAK F. IZUDIN, r. 1953. – pripadnik TO, ranjen u stomak gelerom granate; podlegao od posljedica ranjavanja;

DŽAFIĆ S. ZIJAD, pripadnik TO, ranjen u vrat, desnu ruku i lijevu nogu, na Hajdarovcu;

IBRIŠEVIĆ M. ALIJA (m) r. 1930. iz Stjepan Polja, civil; ranjen od gelera granate u glavu.

Istog dana poginula su dva civila:

Huremović Mehmed – Medo,

Valjevac Ibro.

Obojica su poginuli od gelera agresorske granate kod Osnovne škole “M. T. Učo”, prilikom odlaska prema skloništu u školi.

Tog dana, u tako teškim trenucima, kada su ljekari nastojali pružiti što bržu pomoć ranjenima i spasiti ih od smrti, desilo se po prvi put u vrijeme agresije da se u privremenom smještaju Ratne bolnice rodi i novi život. Oko 23.30 u bolnicu je dovezena Tukić Emina, r.1969., iz Malešića, koja je očekivala porod. Doktor Edo Mulalić, kojeg smo zvali Francuz, i medicinska sestra Sabina Čajić izvršili su porod Emine, koja je rodila sina, a na radost supruga i oca Hasana. “Svađali” smo se kako da se mališanu da ime. Ni danas ne znam kakvo mu je ime dato.

Navedeno granatiranje i pokušaj napada na grad bilo je, što će se kasnije pokazati, samo proba – da se ispitaju naše mogućnosti odbrane, te da se vidi s čime raspolažemo. A nismo raspolagali ni sa čim! Imali smo svega nekoliko minobacača, napravljenih u “Feringu”. Sjećam se, polovinom maja, u Piskavici, novog napravljenog “Feringovog” minobacača. Farbali smo ga Dževad Muderizović, Faruk Smajlović i ja. Bili smo mu i “kumovi”, te mu dali ime “VUKNIĆ 001”. Načinio sam tada i fotografije. Koliko znam, taj minobacač je zadavao dosta brige neprijatelju ispod Ozrena. To je za mene bilo i oruđe koji će “odbraniti” Gračanicu, jer moja znanja o oružju i oruđu u tim danima bila su veoma mala, gotovo nikakva, tako da je taj “sulunar” bio veliko olakšanje: za mene i mnoge od nas je to bilo svojevrsno uvjerenje da “oni” neće moći ući u naš grad.

* * *

U nedjelju 24. maja, oko 17,00 sati ponovo su u Ratnu bolnicu dovezeni ranjenici:

DŽAFIĆ O. IZUDIN – IZO r. 1960., ranjen u rejonu Lendića, gelerima mine u glavu i po tijelu, te

AHMET SULJO OSMANOV r. 1970., ranjen u rejonu Lendića od nagazne mine, u lijevi kuk.

Istog dana zabilježio sam informaciju da je to jutro kod Miričine, na ulasku iz Donje Orahovice, nađeno beživotno tijelo žene, čiji identitet nije utvrđen. Bila je odjevena u dimije, a najvjerovatnije je pogođena snajperskim hicem iz pravca Ozrena.

Tog, 24. maja u Gračanici su bile dženaze Huremović Muhameda Mede i Valjevac Ibne, civila koji su poginuli prethodnog dana.

* * *

Osvanuo je ponedjeljak, 25. maj 1992. godine. Ratni dan koji u početku nije nagovještavao ništa veliko. No, taj dan je bio "Dan D" za naše linije odbrane, a sve je počelo oko Lendića. Ovo agresorsko uporište predstavljalo je veliki problem za nas, jer su Lendići dosta uvučeni u područje grada. Pored Ozrena i Visa, agresor je granatirao gradsko područje i sa Lendića.

Od jutra, 25. maja 1992. godine, oko 08,00 sati, počele su borbe u rejonu Lendića, a zatim i do tada najveći napad na grad i šire područje opštine, praćen granatiranjem. U 10,50 smo primili dojavu o minobacačkom napadu na Gračanicu, u 11,40 o žestokom granatiranju iz topova, tenkova i minobacača.

Član komande Štaba TO Dževad Muderizvić, veliki zaljubljenik novinarstva i kamere, boravio je tog dana u gradu i sa različitih punktova kamerom je bilježio granatiranje. Uveče mi je rekao da je na grad palo oko 200 granata različitog kalibra. Najviše ih je palo na južni dio grada, zatim Straževac, a jedan od ciljeva je bila i bolnica u gradu, zatim industrijski dio grada, prostor oko zanatskog centra na Skveru, predio oko Elektrodistribucije, zgrade "Kifla" itd.

Toga dana događaji su se brzo smjenjivali, a obavještenja sa terena su govorila o velikim borbama na Lendićima, te predjela oko Karanovačkog mosta. Naime, borbe su započele sa malešićke strane.

Već u 09.45 dovezeni su prvi ranjenici sa Lendića:

FEHRATOVIĆ D. HASIB, r. 1967., pripadnik TO iz Donje Lohinje, lakše ranjen u vrat na području Malešići – Lendići i

DURAKOVIĆ NERMIN, r. 1970., pripadnik TO iz Malešića, ranjen u ruku (lijeva podlaktica), na području Malešići – Lendići.

Poslije saniranja rana razgovarali smo – i Hasib je insistirao da se vrati na ratište. Ubeđivali smo ga Nermin i ja da ranjen ne ide. Kasnije sam saznao da je Hasib napustio bivšu JNA te da je imao čin starijeg vodnika. Došao kući da se bori. Hasib je bio vojnik u pravom smislu riječi. Vidjelo se to iz njegovog vojničkog rječnika, zapažanja terena, ocjene situacije, komentara o borbi i načinu borbe. Izražavao je žaljenje što nemamo više naoružanja, a posebno minobacača – manjih kalibara, kako je govorio, za podršku pješadiji prije napada...

Pošto su me nadolezeći događaji udaljili od njih, nisam ni primjetio da je Nermin ostao sam da sjedi na ulasku u zgradu. Rekao mi je da je Hasib samoinicijativno otišao ponovo u Malešiće.

U večernjim satima, kad sam u svojim zabilješkama sređivao spiskove ranjenih i u ratnu bolnicu dovezenih tog dana, zajedno sa komandantom Puškarom, uočili smo da je Hasib upisan dva puta, pod rednim brojem 1) i 20), kada je bio ponovno ranjen i doveden u Ratnu bolnicu. Taj naš drugi susret desio se u gužvi. Nisam ga odmah prepoznao; ležao je na nosilima u holu škole, u kratkim gaćicama. Bio je teško ranjen u stomak, krvario je. Zbog težine ranjavanja oko 17.15 sati hitnom je upućen za bolnicu u Gradačac, koja je imala hirurga. Nakon petnaestak minuta vozač hitne došao je i zvao me da izađem u dvorište. Bilo mi je čudno, otkud on kada je otišao za Gradačac. Doveo me do kola hitne pomoći i rekao mi da je Hasib na putu umro. Kakva ironija života. Sahranjen je sutradan u Gornjoj Orahovici. Taj dan sahranjen je i Husein Mujić, koji je smrtno pogođen tokom granatiranja Gračanice. Prisustvovao sam sahrani lično, ispred OpŠTO...

Tog, 25. maja, Gračanica je žestoko granatirana. Najavljena je i vazдушna opasnost, a uhvaćena je i radio veza (oko 18.00 sati) u kojoj se govorilo o napadu na grad u pravcu prema Korića Hanu.

Ranjenici su tog dana stalno pristizali u našu ratnu bolnicu. Civili i pripadnici TO. Bilo ih je dovezeno ukupno 31, odnosno 32, računajući drugo dovoženje rahmetli Hasiba Fehratovića. Uz njega i Nermina Durakovića, ovo su imena ranjenika koji su tog dana zbrinuti u ratnoj bolnici u Sokolu, onako kako sam ih tog dana zabilježio:

MULIĆ OSMAN, r. 1933., civil iz Gračanice, ranjen u stomak od granate na Lipi;

SPAHIĆ SEAD, r. 1971;

MEHANOVIĆ HASAN, r. 1970., pripadnik TO iz Stjepan Polja, ranjen u Stjepan Polju – Lendići, gelerom granate u glavu (desna strana iznad uha);

KRANTIĆ H. NUSRET, r. 1969., pripadnik TO iz Velike Brijesnice, ranjen u Stjepan Polju – Lendići, metkom u desnu nogu;

ŠUTIĆ ALMIR, r. 1968., pripadnik TO;

DURMIĆ RUKIB, civil iz Gračanice, ranjen u Čirišu kod Bahrijine pekare, gelerom granate u lijevu nogu;

DURMIĆ HANIFA, Rukibova žena, civil iz Gračanice, ranjena gelerom granate u desnu stranu grudi;

ISANOVIĆ KASIM, r. 1938., civil, Gračanica – Malta, ranjen gelerom granate u leđa, kod kuće Ibrahima Helića u Stublu;

DELIĆ HUSEJN, r. 1965., pripadnik TO, Malešići, lakše ranjen;

DELIĆ SUAD, r. 1958., pripadnik TO, Malešići, ranjen u but noge;

BRGULJAK RAMIZ, r. 1968., pripadnik TO iz Gračanice;

NASIĆ IZET, r. 1961., pripadnik TO, Gračanica – Mejđanić, ranjen na području Lendića u stomak i lijevu nogu, prevezen kasnije u Gradačac.

ISANOVIĆ EMIR, r. 1967., pripadnik TO Gračanica, lakše ranjen;

DOGDIĆ MIRZET, r. 1971., pripadnik TO, Malešići;

OKIĆ SMAJO, r. 1969., pripadnik TO, Malešići, ranjen u koljeno, prebačen u Gradačac;

MUJAGIĆ HASAN, r. 1961., pripadnik TO, Malešići, ranjen u leđa;

SALKANOVIĆ HASIB, 1966., Donja Lohinja

TOPIĆ S. ZAIM, r. 1914., civil iz Gračanice, ranjen u desnu nogu, kod Doma zdravlja;

TOPIĆ Z. SAKIB, r. 1952., civil iz Gračanice, ranjen u leđa, kod Doma zdravlja;

AHMELJIĆ HIMZO, civil iz Pribave, r. 1954., ranjen u desnu nogu, gelerom granate u Pribavi;

MEHIĆ HAJRUDIN, r. 1968., pripadnik TO iz Male Brijesnice, ranjen u stomak i rebra na lijevoj strani, upućen za Gradačac;

GRBIĆ EDIN, r. 1963., pripadnik TO, Gračanica;

HUSANOVIĆ ADEM, r. 1948., civil iz Gračanice, ranjen gelerom granate u lijevu stranu leđa, otišao kući odmah nakon zbrinjavanja;

MUFTIĆ B. OSMAN, r. 1948., civil iz Pribave, ranjen u Pribavi gelerom granate u nogu i desnu stranu grudi;

IBRAHIMOVIĆ UZEIR, r. 1962., pripadnik SJB Gračanica iz Miričine, ranjen kod Lendića u lijevu nogu;

KUJUNDŽIĆ HAMDİJA, r. 1958., pripadnik SJB Gračanica iz Gračanice, ranjen gelerom u leđa, prebačen za Tuzlu;

DŽAFIĆ MERSAD, r. 1963., pripadnik SJB Gračanica iz Gračanice (Hajdarevac), ranjen u mišić lijeve noge;

TUKULJ ADMIR, r. 1969., pripadnik vojne policije TO, ranjen gelerom granate u lijevu potkoljenicu na Korića Hanu;

GRBIĆ VEJSIL, r. 1945. iz Gračanice.

* * *

U tim veoma teškim trenucima čovjek puno i ne razmišlja. Radi mehanički. Nije bilo straha kod medicinskog osoblja, a i nas koji smo im nastojali biti pri ruci.

Posebno me se, u tim dešavanjima, dojmio Alija Ibrišević iz Stjepan Polja – čovjek onizak, bucmast, simpatičan. Iako je lakše

ranjen u glavu, krvario je, ali se i bojao krvi, smrti... Kako sam ga znao od prije, valjda sam mu djelovao ohrabrujuće, pa me je držao za ruku...

Tog dana, svjedočio sam i upornosti doktora Zijada, Muhameda i Murata kada su – uveče, oko 20.30 sati – dovezli teško ranjenog Hamdiju Kujundžića, pripadnika rezervne milicije. Hamdiju sam od prije poznavao, radili smo zajedno u školi u Doborovcima. Velika rana na leđima u predjelu desnog bubrega. Krv šiklja, a ljekari je “hvataju” špricama i vraćaju nazad u tijelo. Nisu je mogli zaustaviti. Stavili su velike tampone i čaršafe, uvezali širokim vojničkim kajišom... Hamdija je odvezen za Tuzlu oko 21.30. Mislili smo da neće živ doći do Tuzle. Ipak, preživio je. Liječen je kasnije u Sloveniji, a poslije rata istaknuo se kao veliki humanista, entuzijast, zaljubljenik u izviđačku organizaciju, kao i u vođenju Društva “Osmijeh” u Gračanici, formiranog radi pružanja pomoći starijim osobama, te promicanja volonterskog i humanitarnog angažmana među omladinom.

Kada spominjem doktore i medicinsko osoblje iz naše ratne bolnice, moram navesti i nekoliko podataka. U počecima naše ratne sanitetske službe, prvu postavu su činili ljekari: Muhamed Salihbašić, Suad Zelenturović, Edvin Mulalić, Zijad Terzić, Emir Softić, te Murat i Vahdeta Đogić, zatim medicinski tehničari Erna Karić i Selma Šabić, te anesteziolozi Faruk Muratović i Osman Hadžić. Svi oni su bili uglavnom mlađi ljudi, bez ratnog iskustva, ali sa puno entuzijazma. Istina, doktori Đogić i Mulalić su nešto iskustva već bili stekli u dobojskoj bolnici, gdje su liječeni i ranjenici sa hrvatskog ratišta – prije izbijanja agresije na našim prostorima. Ratna bolnica u Sokolu počela je kao sanitetska baza, a zatim izrasta u pravu bolnicu, koja se krajem jula iz prostorija škole izmjestila u preure-

đen novosagrađeni objekat peradarske farme (prethodno nekorišten), na mnogo sigurnijem mjestu. Došlo je i do određenih kadrovskih promjena, jer su pojedini doktori dobili prekomande i raspoređeni na nove dužnosti. Otišao je i dotadašnji šef hirurške ekipe dr. Đogić, koji je imao velike zasluge za uspostavu i opremanje Ratne bolnice u Sokolu. Nakon njegovog odlaska, po odluci nadležne komande, sa brčanskog ratišta dolazi dr. Fadil Pitić, iskusni specijalista hirurg, koji će potom postati i načelnik Ratne bolnice.¹

Dolaskom dr. Pitića Ratna bolnica dobija hirurga, neophodnog za ratnu hirurgiju. Pričalo se da pravi “čuđa” u hirurškoj sali, a samo oni koji su trebali komplikovanije operacije i duže liječenje upućivani su u Tuzlu i van granica BiH. Dr. Pitić je i poslije rata duži niz godina radio kao hirurg u novoformiranoj Općoj bolnici u Gračanici, a bio je i njen direktor. I on je kao i mnogi drugi, eto, nošen ratnim vihorom stigao u ovaj kraj, ostavši u njemu i dugo poslije rata.²

* * *

U srijedu 27. maja pokušani su pregovori sa Lendićanima i Karanovčanima s ciljem da se izvuku ranjeni i poginuli na linijama oko Lendića.

Istoga dana u Sokolu je, uz prisustvo velikog broja građana, sahranjen Mehmed Ahmetbegović, pripadnik TO.

U borbama za Lendiće ostao je ranjen i Zuhdija Šestan. Kasnije tog dana njegov brat Muhibija je došao kod nas u komandu. Pričao mi je da mu je brat teško ranjen, da ga nije uspio izvući... Zuhdija ga je natjerao da ide, da ga ostavi. Muhibija ga je s puta, gdje je ranjen, uspio dovući do živice, na sklonjenije mjesto. U trenutku kada mi je to pričao, nije vjerovao da je još bio živ. Plakao je, šutio, i ponovo pričao o borbama na Lendićima.

1 Mirzet Hamzić, Izudin Duraković, Od OpŠTO do OG-2, Gračanica 1993., str. 41; Omer Hamzić, *Razvoj zdravstvene djelatnosti u Gračanici – od ambulate do opšte bolnice*, Gračanički glasnik, br. 10, 2000., str. 93-94.

2 Dr. Fadil Pitić je živio i radio u Gračanici nekih desetak godina poslije rata, a zatim odselio u Brčko.

Iako je znao da je brata ostavio u teškom stanju, opet se nadao... brat mu je.

Zvali su i njihovi roditelji, raspitivali se za Zuhdiju, je li još živ, ima li kakvih novosti... Znamo li išta? Ništa ohrabrujuće nismo mogli reći, razgovor je bio veoma težak sa puno pauza. Nije se imalo šta reći. Ipak, kao i oni, i mi smo se nadali...

Radio Sarajevo javlja, zapisao sam također tog dana, da je bačena granata sa srpskih položaja na sarajevsku tržnicu. Poginulo 18 Sarajlija, a preko 160 ranjeno...

Iste večeri, oko 21,00 sat, u bolnicu je dovezena porodilja Ramiza Husić, žena Avde iz Gračanice. Porodila se oko 21.50, sina je rodila.

Bože, kakva sudbina Bosne! Kakvi događaji! Ranjavanja, nada u život, smrt na svakom koraku i opet, rađanja! I u smrti se rađamo, živimo, da bi opet ginuli za ono sutra...

* * *

U četvrtak 28. 05. 1992. oko 08,00 sati ponovo su zvali roditelji Zuhdije Šestana, raspitivali se je li živ, da li je izvučen sa linije. Ništa se još nije znalo...

Napokon, tog dana je dogovoreno i primirje. Izdato je naređenje o prestanku svih borbenih djelovanja na području opštine. Po pozivu iz Bosanskog Petrovog Sela, u 16.00 sati se išlo na pregovore kod Duraća. Na taj poziv je išao Sead Rešidbegović, ali iz Bosanskog Petrovog Sela nisu došli.

* * *

Poslije ovih prvih, krvavih ratnih dana i uspješne odbrane opštine i grada, doći će dani i godine kada će ginuti mladost našeg zavičaja braneći ne samo našu opštinu, nego i slobodne dijelove gradačačke opštine, brčanske i drugih širom naše Bosne i Hercegovine... U tome je 325 naših boraca dalo svoje živote. Smrtno je stradalo i 150 civila. Neko-

liko stotina što boraca, što civila je ranjeno, a veliki broj njih su trajno ostali invalidi.

I danas, kada pomislim na te dane od prije dvadeset pet godina, sjećam se mnogih od onih koje sam poznavao: mnogih rođaka, prijatelja, drugova, poznanika, ali i svojih bivših učenika... Njih posebno. Učenika koje sam učio historiju od početaka i prvih ratovanja, preko Assiraca, Egipćana, Grka, Rimljana, Ilira, Slavena... istih ovih Slavena koji su ratovali jedni protiv drugih, za tuđi račun i tuđu korist.

Nisam im tada završio čas i nisam im mogao reći da su se Bošnjaci tada, prije dvadeset pet godina, po prvi put borili za svoj račun – za svoju slobodu, za svoju i našu Bosnu i Hercegovinu.

SUMMARY

Leaf Through a War Notebook: the Scenes from the War Hospital in Sokol in the First Days of the Aggression on Bosnia and Herzegovina

In the paper, the author brings out some interesting details from his war notebook from the War Hospital in Sokol near Gračanica, which actually started functioning in the second half of May 1992, while in the dramatic days of fierce shelling of Gračanica and the battle around Chetniks' strongholds Lendići (from 23rd to 25th May) it cared for and saved the lives of many wounded, both of the civilians and members of the Territorial Defense units. The author presents a list of the first wounded persons as well as the names of the first doctors and other medical staff of the Hospital that appeared at that time.

Keywords: War Hospital Sokol, Gračanica, the wounded, Lendići

Dževad Muderizović farba postolje za "Feringov" minobacač 82 mm (Piskavica, maj 1992.)

Dževad Muderizović i Faruk Smajlović sa svježe ofarbanim postoljem za "Feringov" minobacač 82 mm (Piskavica, maj 1992.)

Ratna bolnica Soko, maj 1992. - dovoženje ranjenika

Ratna bolnica Soko, maj 1992. - dovoženje ranjenika

Ratna bolnica Soko, maj 1992. - dovoženje ranjenika

Ratna bolnica Soko, maj 1992. - zbrinjavanje ranjenika

Ratna bolnica Soko, maj 1992. - zbrinjavanje ranjenika

Ratna bolnica Soko, maj 1992. - zbrinjavanje ranjenika

Ratna bolnica Soko, maj 1992. - zbrinjavanje ranjenika

Borci Zaštitnog voda Komande stana OpŠTO, maj 1992.

